

YTTRANDE
2008-10-20

Dnr U2008/3915/S

Utbildningsdepartementet
103 33 Stockholm

Legitimation och skärpta behörighetsregler (SOU 2008:52)

Sammanfattning

Svenska Tornedalingars Riksförbund – Tornionlaaksolaiset (STR-T) företräder minoriteten tornedalingar och minoritetsspråket meänkieli. Vår åsikt kring betänkandet är att det är i det stora positivt att behörighetsreglerna för lärarkåren generellt blir tydligare och undantagen mer restriktiva.

De lärare som idag undervisar i meänkieli inom barnomsorg och skola, har visserligen i de flesta fall lärarexamen, men inte utbildning i språket meänkieli. Många har sedan några år tillbaka erbjudits lärarutbildning med inriktning på meänkieli för de lägre stadierna vid Luleå tekniska Universitet, men antalet studenter som genomgått utbildningen är mycket lågt. Lärarutbildning i ämnet meänkieli för de högre stadierna och för gymnasiet saknas helt idag. Ett nytt krav i form av legitimation får under inga omständigheter leda till att de lärare som nu undervisar i meänkieli, inte längre kan göra det. Tidsramen för genomförandet av legitimation för minoritetsspråklärare, oavsett nivå, måste vara betydligt längre än den tidsplan som framkommer av utredningen. Utredningen rörande legitimation tar inte hänsyn till att det idag faktiskt saknas grundläggande utbildning och fortbildning för lärare i meänkieli. Man räknar heller inte med de omfattande kostnader som det innebär att upprätta en adekvat lärarutbildning och lärarfortbildning från barnomsorg till gymnasienivå. Vi menar att det krävs betydligt mer tankearbete än utredningen visar kring en lärarutbildning för nationella minoritetsspråk såsom meänkieli.

I utredningen under rubriken *10.2.6 Lärare i modersmål* belyses mycket kort situationen att det idag är svårt att rekrytera modersmållärare som överhuvudtaget har en lärarutbildning, just så är alltså fallet för minoritetsspråket meänkieli. Våra kommentarer till betänkandet handlar därför om de akuta behov som finns inom utbildningskedjan för specifikt meänkieli för att språket även i framtiden på allvar ska kunna vara ett levande språk i Sverige.

Den gyllene medelvägen för utbildning i meänkieli är;

- En stark och tydlig lärarutbildning samt lärarfortbildning
- Ett universitet som har ansvar både för en stark akademisk grundutbildning och en bra lärarutbildning
- En väl utbyggd organisation för grundläggande utbildning för vuxna i minoritetsspråken
- En förstärkt lagstiftning i förvaltningsområdet som inkluderar grundskolan på samma sätt som idag barnomsorgen
- En bättre och tydligare kontakt mellan föräldrar och skolan behövs
- Förändrade villkor för språkval och modersmålsundervisning krävs
- Meänkieli behöver finnas med i timplanen och kunna betygsättas som andra språk enligt kriterierna för moderna språk
- En tydlig myndighet med övergripande ansvar för produktion av läromedel för minoritetsspråket meänkieli är nödvändigt
- Alla lärare som examineras i Sverige idag, oavsett typen av lärare, behöver ha genomgått en obligatorisk introduktionskurs i sin lärarutbildning som ger baskunskaper om våra fem minoriteter och dess minoritetsspråk. Ingen lärare får, oavsett var i landet man gått utbildningen, utexamineras utan baskunskaper om minoriteter och minoritetsspråk i Sverige
- Tornedalens Folkhögskola i Övertorneå utses till nationellt center för grundläggande utbildning i meänkieli för vuxna.

STR-T hoppas därför att betänkandet tar hänsyn till att för meänkielis överlevnad är det avsevärt viktigt att få till stånd en bra lärarutbildning och en bättre utbildningscirkel sett i bred mening genom att åtgärderna vi betonar ovan uppmärksammas.

Utbildningsmöjligheter i skolan mer allmänt

Verkligheten idag är att meänkieli inte får det utrymme som krävs för att kunna utvecklas på ett bra sätt i skolans värld. Förvaltningskommunerna erbjuder visserligen modersmålsundervisning för elever i grundskolan, men meänkieli får konkurrera med andra ämnen om utrymmet och upplevs därför många gånger som en belastning av lärare och elever. Istället borde språket vara en naturlig del i undervisningen som stärker elevernas identitet.

Vi konstaterar att få elever och deras föräldrar väljer meänkieli idag. Istället väljer många finska av tradition eftersom det under föräldrarnas egen skoltid formellt kallades finska. Språket hade då ännu inte fått vare sig namn eller språkstatus då dagens föräldrageneration gick i skolan. Under en period kunde elever i t.ex. Pajala kommun välja meänkieli som

språkval och betygssattes enligt kriterierna för moderna språk. Detta gav en tydlig stathöjning för språket. Tyvärr har man frångått möjligheten till språkval p.g.a. att man inte anser att det finns ekonomiskt utrymme för det. Att arbeta för att meänkieli ska ingå som språkval i grundskolan är viktigt från många aspekter. Språket måste också in i timplanen och betygssättas som andra ämnen enligt kriterierna för moderna språk.

Några nödvändiga åtgärder för att öka meänkielis möjligheter att vara ett levande språk i Sverige även i framtiden, är att kraftigt förstärka informationen till föräldrarna så att de inser att meänkieli har samma språkstatus som finska och andra moderna språk. På samma sätt som utbildningen i minoritetsspråket förstärks i skolväsendet så bör också möjligheterna för de vuxna som idag talar meänkieli få sina kunskaper validerade. Meänkieli kan och behöver bli en tillgång och inte en belastning.

Attityder och värderingar

När det gäller attityder och värderingar till meänkieli har de förändrats under 2000-talet till att vara mer positiva, men fortfarande finns mycket kvar att göra på området. Kommunikationen mellan skolan och de föräldrar som har barn i skolan bör förbättras, så att en kontinuerlig kommunikation äger rum genom fysiska möten och samtal. En sådan åtgärd påverkar givetvis attityder och värderingar i positiv riktning.

En tydlig modersmålsundervisning och en möjlighet att välja meänkieli som språkval i de högre stadierna och i gymnasieskolan är viktigt för att snabbare vända trenden.

En möjlig infallsvinkel är också att koppla undervisningen till upplevelseindustrin och de kreativa näringarna, som i dagsläget är på stark frammarsch i landet.

Läroutbildning mer specifikt

Åtgärder och förbättringar i skolans värld bör naturligtvis gå hand i hand med en fungerande och stark läroutbildning i meänkieli. Det råder stor brist på utbildade lärare på alla nivåer, allt från barnomsorgspersonal till gymnasielärare. Stora problem att rekrytera utbildade lärare till universitet är också ett faktum. Bristen på lärarpersonal i alla kategorier gör att det blir en ond cirkel som är problematisk att bryta. Det blir svårare för barnomsorgen, grundskolan och gymnasiet att göra alla de åtgärder och förbättringar som behövs då bristen på utbildad personal är så stor.

Det krävs nu en tydlig adekvat utbildning av lärare i meänkieli för alla nivåer, från förskola till akademisk nivå. Utbildningen bör vara utformad så att den även passar glesbygden, eftersom en stor del av Tornedalen där språket finns är just glesbygd. Utbildningen bör ha en bredd så att lärare behärskar mer än ett par ämnen. I glesbygdsskolor finns inte tillräckligt underlag för tvåämneslärare utan lärarna behöver här ha en bredare kompetens. Det finns en

viss risk att det annars uppstår ett stort antal ambulerande lärare, vilket är olyckligt för skolan i sin helhet och eleverna i synnerhet. Meänkieli-lärarna behöver inte nödvändigtvis vara enbart språklärare utan kan med fördel även omfatta t.ex. historia, samhällskunskap och övningsämnen med tanke på kultur och kulturarv som också är viktig kunskap att förmedla. Språklärare behövs givetvis också, speciellt till de högre nivåerna, framförallt gymnasielärare och universitetsanställda.

Meänkieli skall vara meriterande vid tillsättning av personal till skolans värld, speciellt i förvaltningsområdet. Krav på kompetens i meänkieli för förskollärare, fritidspedagoger och klasslärare i förvaltningsområdet är viktigt. Kontinuerlig fortbildning i meänkieli för personal i barnomsorg och skola behövs och fungerande fortbildning är på kort sikt mycket viktig. De idag verksamma lärarna som talar minoritetsspråket skall ges möjlighet att få sina kunskaper validerade så att de får formell status. Ansvaret för fortbildning kan med fördel placeras vid det universitet som också får ansvaret för lärarutbildningen i meänkieli. Att ett universitet tilldelas ansvaret för fortbildning kan medföra att det blir en kontinuitet i fortbildningen på ett annat sätt, då någon formellt har i uppdrag att ge fortbildning till lärare.

Ansvaret för lärarutbildningen i meänkieli är för närvarande oklar. Luleå tekniska Universitet meddelade under våren 2008 Institutet för språk och folkminnen, som på uppdrag av Integrations- och jämställdhetsdepartementet genomförde utredningen om meänkieli, att de i dagsläget förordar Umeå universitet att få ansvaret för lärarutbildningen i meänkieli. STR-T hade ingen invändning mot förslaget men påpekade att det universitet som får ansvaret också skall tilldelas ordentliga resurser för att kunna genomföra det uppdrag man i så fall får.

Möjligheter till forskning både inom lärarutbildning och fortbildning skapar möjligheter för individuell utveckling och höjer kvalitén i undervisningen. En koppling till kultur och kulturarv skapar förutsättningar för ett kreativt förhållningssätt inom undervisningen men också för att utveckla nya näringar. En sammanhängande stark och tydlig utbildningskedja från förskola till akademiska studier är av största vikt. Engagerad undervisning av god kvalitet bygger upp en rekryteringsbas för fortsatt utveckling av språket även i framtiden.

Lärarutbildningen bör vara utformad så att den passar både dem som redan i förväg kan språket och de som inte kan meänkieli i förväg. Lärarprogrammet bör vara utformat så att man inom programmet också kan lära sig grunderna för språket.

Preparandkurser i meänkieli ökar antalet meänkieli-talande och liknande kurser kan t.ex. inrymmas vid folkhögskolor. Dessa preparandkurser kan också påverka lärarutbildningen i meänkieli positivt då rekryteringsunderlaget ökar. Därför bör Tornedalens folkhögskola i Övertorneå tilldelas resurser för att kunna fungera som ett nationellt center för grundläggande utbildning i meänkieli för vuxna.

Läromedel

Bristen på läromedel gör situationen i skolans värld svår och besvärlig. Då det gäller läromedel för meänkieli finns ett akut behov av att få fram fler och mer läromedel för alla stadier i hela utbildningskedjan från barnomsorg till universitet. Någon statlig myndighet bör få helhetsansvaret för produktion av läromedel i meänkieli och tillsammans med förvaltningsområdet samt meänkieli-talande arbeta fram läromedel. Fler lärare genom lärarutbildningen för alla stadier, barnomsorg till gymnasium, tillsammans med konkreta åtgärder och förbättringar i skolan, gör att det är av högsta prioritet att också få en kontinuitet i läromedelsproduktion. Hela utbildningskedjan sett i bred mening - förändrad verklighet i form av bättre dialog med föräldrar och ökade möjligheter att läsa meänkieli, mer personal och mer läromedel – gör att den negativa cirkeln på sikt kan brytas.

Om lagstiftningens utformning då det gäller utbildning i förvaltningsområdet

Lag om rätt att använda meänkieli hos förvaltningsmyndigheter och domstolar utfärdades 1999. Rätten att erbjuda en vårdnadshavare som begär möjlighet till språkundervisning i meänkieli inom grundskolan finns. Lagen innebär inte på samma sätt, som idag i barnomsorgen, att hela eller delar av verksamheten bedrivs på meänkieli mer generellt. Detta är enligt STR-T anmärkningsvärt eftersom det innebär att barnens språkutveckling inte ges samma möjligheter i grundskolan som inom barnomsorgen. Lagen bör därför ändras så att grundskolan finns med i lagstiftningen på samma sätt som barnomsorgen.

Övriga områden som påverkar utbildning i meänkieli mer generellt

Det finns anledning att även i lärarutredningen väga in andra aspekter av andra utbildningar och behov av utbildningar. Utbildningskedjan i meänkieli kräver att man ser den i sin helhet, för att snabbare få positiva effekter som påverkar meänkielis möjligheter att vara ett levande språk i Sverige nu och i framtiden. Inom förvaltningsområdena bör de sökande som har formell utbildning och behörighet i minoritetsspråken ges extra meritpoäng vid intagning till lärarutbildningar och utbildningar till fritidspedagoger.

En förstärkning av resurser till universitetsutbildningar är ett akut behov både till en uppbyggnad av en ordentlig lärarutbildning i meänkieli och till en stark grundutbildning, vilka kan ge förutsättningar till forskningsstudier i meänkieli. Etableras dessa utbildningar på ett och samma universitet kan det också få dominoeffekter i form av att andra utbildningar, såsom t.ex. journalistutbildning och tolkutbildning kan använda sig av samma grundutbildningskurser i meänkieli. Idag finns i Sverige bara en utbildningsanordnare som ger formella behörigheter i meänkieli till vuxna, Tornedalens Folkhögskola. För att få fram mer sökande till universitetens utbildningar i meänkieli bör folkhögskolan ges specifika resurser för att kunna utöka den delen av sin verksamhet. Behovet av en tolk- och översättarutbildning

i meänkieli är stor och därför är det mycket viktigt att universitetets grundutbildning i meänkieli också fungerar utmärkt.

Den planerade språklagen i Sverige kommer också att ha positiv effekt för utbildning i minoritetsspråk såsom meänkieli. Den som tillhör en nationell minoritet ska ges möjlighet att lära sig, utveckla och använda minoritetsspråket, enligt förslaget i språklagsutredningen. Det allmänna ska svara för att den enskilde ges den möjligheten. STR-T anser att förslaget som presenteras i form av en språklag är i stora drag mycket bra för minoritetsspråket meänkieli och ökar därmed det allmännas krav på att erbjuda utbildning i meänkieli.

En tredje aspekt som påverkar utbildningssituationen i meänkieli är information som i sin tur påverkar eventuella negativa attityder och värderingar i positiv riktning. Lärare som tar sin examina idag i Sverige saknar en obligatorisk introduktionskurs i minoriteter där allmän kännedom om de fem minoriteter och minoritetsspråk behandlas. STR-T menar att det är viktigt att alla lärare, oavsett inriktning i sin lärarutbildning, får med sig kunskapen om Sveriges nationella minoriteter och har därmed efter examina kunskap om t.ex. vad tornedalingar och språket meänkieli är för något. En lärare som har gått sin utbildning i Malmö och en lärare som har gått sin lärarutbildning i Umeå, ska ha samma baskunskap i form av en introduktionskurs om minoriteter och minoritetsspråk. Genom denna åtgärd kan lärarna i sin tur ha med sig faktakunskap om minoriteter ut i sin verklighet i skolans värld och där med sin kunskap bidra till att påverka attityder samt värderingar, oavsett var i landet man bor.

Nya undersökningar som bör beaktas

IJ2007/2710/D, Situationen för minoritetsspråket Meänkieli i Sverige, Harriet Kuoppa, Institutet för Språk och folkminnen, DAUM.

För STR-T
Dag som ovan

Tore Hjorth
Ordförande

Maja Mella
Handläggare